

Bijlage

[111] *Herkomst van het logische*

Waar is de logica in het menselijk hoofd vandaan gekomen? Beslist uit de onlogica, waarvan het rijk oorspronkelijk enorm moet zijn geweest. Maar ontelbaar veel wezens die anders redeneerden dan wij tegenwoordig, zijn ten onder gegaan: het had niettemin meer waarheid kunnen bevatten! Wie bijvoorbeeld het ‘zelfde’ niet vaak genoeg wist te vinden, met betrekking tot voeding of tot dieren die hem vijandig gezind waren – wie dus te langzaam categoriseerde, te voorzichtig in het categoriseren was, had een geringere kans om te overleven dan iemand die bij elke gelijkenis meteen de conclusie van gelijkheid trok. Maar pas de overheersende neiging om het gelijkende als gelijk te behandelen – een onlogische neiging, want er bestaat op zichzelf niets gelijks –, heeft de echte grondslag van de logica geschapen. Op dezelfde manier moest, om het begrip ‘substantie’ te laten ontstaan, dat onontbeerlijk voor de logica is, hoewel er in de meest strikte zin niets werkelijk mee correspondeert, – lange tijd het veranderende aan de dingen niet gezien, niet gevoeld worden; de niet scherp ziende wezens hadden een voorsprong op wezens die alles ‘in vloeiende beweging’ zagen. Op zichzelf genomen is elke grote mate van voorzichtigheid bij het trekken van conclusies, elke sceptische neiging al een groot gevaar voor het leven. Er zouden geen levende wezens zijn overgebleven als niet de tegenovergestelde neiging – om liever te bevestigen dan het oordeel uit te stellen, zich liever te vergissen en te verzinnen dan af te wachten, liever toe te stemmen dan te ontkennen, liever te oordelen dan rechtvaardig te zijn – buitengewoon sterk zou zijn aangekweekt. – Het verloop van logische gedachten en conclusies in onze huidige hersenen beantwoordt aan een proces en strijd van driften, die afzonderlijk allemaal zeer onlogisch en onterecht zijn; gewoonlijk ervaren we alleen maar de uitkomst van die strijd: zo snel en zo in het verborgene spelen deze oeroude mechanismen zich tegenwoordig in ons af.¹

---

¹ Friedrich Nietzsche en Paul van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap : ('La Gaya Scienza')* (Amsterdam: Boom, 2020), 143-144.

Student: Tanja Mourachova

Datum: 27-08-2021

Nietzsches waardering van de logica vanuit drie perspectieven

Het kan verwarrend zijn om Nietzsche te lezen, omdat hij zichzelf voortdurend lijkt tegen te spreken. De ene keer dwalen we dankzij de rampzalige dood van God als “door een niets zonder einde”,² om vervolgens in een andere aforisme, juist te genieten van een vrije horizon die diezelfde gebeurtenis heeft voorgebracht.³ Het lijkt een herhalend patroon te zijn voor Nietzsche om telkens een nieuwe blik te werpen op een specifiek thema, vanuit een ander perspectief. In veel van zijn werken maakt Nietzsche positieve én negatieve uitspraken over de logica, maar wat zijn visie precies is blijft sterk onderbelicht in de literatuur over Nietzsche.⁴ De logica raakt veel, voor Nietzsche belangrijke, thema's, zoals waarheid en wetenschap, die als een rode draad door zijn werk lopen. Daarom denk ik dat het belangrijk is om stil te staan bij de volgende onderzoeksvraag: hoe, en vanuit welke perspectieven, waardeert Nietzsche de logica precies?

In het eerste deel van dit paper bespreek ik, zin voor zin, aforisme 111 uit *De vrolijke wetenschap* (hierna VW), waarin Nietzsche een aanname blootlegt die we hebben over de logica: dat de begrippen of symbolen die wij gebruiken overeenkomen met de realiteit. In het tweede deel zal ik aan de hand van Nietzsches eerdere werk, *Over waarheid en Leugen* (hierna WL),⁵ twee perspectieven beschrijven (die van de redelijke mens en die van de intuïtieve mens) waarvoor, in mijn interpretatie, het punt uit aforisme 111 de basis verschaft. Daarna bespreek ik, aan de hand van andere aforismen uit VW, een derde perspectief, die van de scheppende mens. We zullen zien dat, volgens mijn interpretatie, Nietzsche vanuit het perspectief van de redelijke mens eerst een positieve waardering geeft aan de logica, vervolgens zich daartegen afzet vanuit het perspectief van de intuïtieve mens en tot slot tot een positieve waardering komt, vanuit het perspectief van de scheppende mens.

---

² Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 152. (Aforisme 125: *De krankzinnige man*)

³ Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 248. (Aforisme 343: *Hoe het met onze monterheid is gesteld*)

⁴ Steven D. Hales, "Nietzsche on Logic," *Philosophy and Phenomenological Research* 56, no. 4 (1996): 819-21, doi:10.2307/2108282.

⁵ Friedrich Nietzsche, Tine Ausma en Pieter Mostert, *Waarheid En Cultuur* (Amsterdam: Boom, 2003), 109-123.

Een bespreking van aforisme 111 uit *De vrolijke wetenschap*

1 | Waar is de logica in het menselijk hoofd vandaan gekomen? ⁶

In het aforisme zelf geeft Nietzsche geen duidelijke definitie van de ‘logica’ die hij hier in gedachten heeft, maar we kunnen wel een tweetal definities vinden in andere aforismen uit hetzelfde boek. In aforisme 348 brengt Nietzsche de logica in verband met “het afdwingen van instemming op grond van argumenten” en “hygiënischer denkgewoontes”.⁷ Ik geloof echter, na het bestuderen van de tekst, niet dat wat in aforisme 111 wordt besproken, simpelweg slaat op het redeneren volgens afgesproken regels. In aforisme 370 noemt Nietzsche de logica “de begripsmatige begrijpelijkheid van het bestaan”⁸, oftewel een verstaan van de werkelijkheid aan de hand van taal. Als we voor het gemak een syntax-semantiek onderscheid toepassen op deze twee definities,⁹ dan past de tweede veel beter in aforisme 111, omdat Nietzsche zich in deze aforisme vooral bezighoudt met het verband tussen de realiteit en de symbolen die wij gebruiken om ernaar te verwijzen. Dat zal nog blijken uit de rest van de bespreking.

2 | Beslist uit de onlogica, waarvan het rijk oorspronkelijk enorm moet zijn geweest.

In de tweede zin introduceert Nietzsche een nieuw begrip: de ‘onlogica’. In het dagelijks leven gebruiken wij het woord ‘onlogisch’ om een redenering aan te duiden dat zich niet houdt aan de afgesproken regels van het redeneren. Aan de hand van de semantische definitie van de logica dat ik in de vorige alinea heb gekozen, zouden we kunnen zeggen dat onlogica het begrijpen van het bestaan is, dat niet in begrippen is uit te drukken. Door de herkomst van de logica in het onlogische te leggen, in iets dat tegengesteld is aan zichzelf, lijkt Nietzsche de suggestie te wekken dat de logica, in de semantische definitie, incoherent is (dus niet voldoet aan de regels van de syntactische logica).

3 | Maar ontelbaar veel wezens die anders redeneerden dan wij tegenwoordig, zijn ten onder gegaan: het had niettemin meer waarheid kunnen bevatten!

Aan de hand van mijn interpretatie van de ‘onlogica’ in de vorige alinea, zouden de wezens die anders zouden redeneren dan wij, op een andere manier hun leefomgeving verstaan: namelijk zonder begrippen. We hoeven ons niet te verwonderen dat Nietzsche vermoedt dat zo’n verstaan van de werkelijkheid meer waarheid bevat (in de zin van correspondentie). Begrippen geven namelijk geen adequate representatie van de dingen “op zich”.¹⁰ Om een begrip te vormen die, zoals Nietzsche omschrijft, “tegelijkertijd moet passen op talloze, min of meer gelijksoortige dat wil zeggen strikt genomen nooit gelijke dus op louter ongelijke gevallen”¹¹, moeten de details van de individuen geabstraheerd worden en kan een begrip dat op meerdere individuen wordt toegepast daarom nooit

---

⁶ Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 143.

⁷ Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 258.

⁸ Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 294.

⁹ Hales, "Nietzsche on Logic," 826.

¹⁰ Friedrich Nietzsche, Tine Ausma en Pieter Mostert, *Waarheid En Cultuur* (Amsterdam: Boom, 2003), 112.

¹¹ Nietzsche, Ausma en Mostert, *Waarheid En Cultuur* (Amsterdam: Boom, 2003), 113.

overeenkomen met een concreet iets (dat nooit gelijk is aan een ander concreet iets).

- 4| Wie bijvoorbeeld het ‘zelfde’ niet vaak genoeg wist te vinden, met betrekking tot voeding of tot dieren die hem vijandig gezind waren – wie dus te langzaam categoriseerde, te voorzichtig in het categoriseren was, had een geringere kans om te overleven dan iemand die bij elke gelijkenis meteen de conclusie van gelijkheid trok.

Het abstractieproces dat Nietzsche in WL bespreekt, lijkt heel erg op wat Nietzsche hier in de 4de zin categoriseren noemt. Wanneer wij het hebben over ‘appels’ of ‘tijgers’, dan doen we net alsof we het hebben over dingen die fysiek bestaan in onze leefomgeving, iets concreets dat we kunnen vastpakken, maar strikt genomen vormen de begrippen die we gebruiken categorieën, die niet naar één individu verwijzen. Dat is maar goed ook, want als we elke individuele tijger eerst eens goed zouden willen bekijken voordat we er een oordeel over geven, zou er niet veel over zijn gebleven van onze soort.

Interessant zijn hierbij de resultaten van neurowetenschappelijk onderzoek uit onze tijd. Bij baby's is te observeren dat onze hersenen met de tijd leren een verscheidenheid aan prikkels te vertalen naar één categorie. Zij konden bij een leeftijd van 3 maanden bijvoorbeeld nog de individuele gezichten van een apensoort dat ze te zien kregen onderscheiden, een gave dat ze 6 maanden later kwijt waren, omdat het voor hen om te functioneren genoeg was om alleen nog maar de apensoort als categorie te herkennen. Dat het een categorie is, is echter onbewust. Een andere individuele aap werd herkend als dezelfde individuele aap als die ze al gezien hadden.¹² Dit neurologisch mechanisme wordt ‘perceptuele vernauwing’ genoemd en wordt ook waargenomen in verband tot taal en klanken.¹³

Het is dus niet ver gezocht waar Nietzsche ons in deze aforisme op attendeert. Het lijkt erop dat mensen inderdaad erg goed zijn in abstraheren en categoriseren en dat dat een voordeel oplevert in het overleven. Dit heeft echter als gevolg dat ons begrip van de werkelijkheid voornamelijk bestaat uit abstracties die niet één op één overeenkomen met concrete individuen in de objectieve realiteit. Als je al van individuen kun spreken als je het over realiteit hebt, want ook het bundelen van eigenschappen en die toeschrijven aan een ‘ding’, is een vorm van abstraheren en afhankelijk van een perspectief. Eigenlijk zijn alle ‘objecten’, alle ‘dingen’, in onze waarneming, een resultaat van het toepassen van categorieën op de prikkelchaos dat onze hersenen binnenkomt.¹⁴

- 5| Maar pas de overheersende neiging om het gelijkende als gelijk te behandelen – een onlogische neiging, want er bestaat op zichzelf niets gelijks –, heeft de echte grondslag van de logica geschapen.
- 6| Op dezelfde manier moest, om het begrip ‘substantie’ te laten ontstaan, dat onontbeerlijk voor de logica is, hoewel er in de meest strikte zin niets werkelijks mee correspondeert, – lange tijd het veranderende aan de dingen niet gezien, niet gevoeld worden; de niet scherp ziende wezens hadden een voorsprong op wezens die alles ‘in

---

¹² Olivier Pascalis, Michelle de Haan en Charles A. Nelson. “Is Face Processing Species-Specific during the First Year of Life?” *Science* 296, nr. 5571 (2002): 1321–1323.

¹³ A. Krasotkina, A. Götz, B. Höhle en G. Schwarzer, “Perceptual Narrowing in Speech and Face Recognition: Evidence for Intra-Individual Cross-Domain Relations,” *Frontiers in Psychology*, 9 (2018): artikel 1711, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01711>.

¹⁴ Hales, "Nietzsche on Logic," : 829.

vloeiende beweging' zagen.¹⁵

In zin 5 en 6 gaat Nietzsche in op het misleidende aspect van de taal. Hij waarschuwt ons dat als we vergeten dat begrippen abstract zijn, we abstracties kunnen gaan behandelen alsof het concrete dingen zijn, zoals bijvoorbeeld gebeurd is met het begrip 'substantie'. Denk aan Descartes die een stukje bijenwas liet smelten en zich afvroeg hoe het kon dat hij wist dat het nog steeds hetzelfde 'ding' was, ook al waren alle zichtbare eigenschappen van de was veranderd. Hij kwam tot de conclusie dat wanneer hij alle veranderende eigenschappen wegdacht er nog iets onderliggend aan die eigenschappen overbleef, dat hij met zijn geest kon vatten: de materiele substantie.¹⁶ Zo geloven we in het dagelijks leven allerlei dingen over de realiteit, die eigenlijk alleen behoren tot het domein van de logica.

- 7| Op zichzelf genomen is elke grote mate van voorzichtigheid bij het trekken van conclusies, elke sceptische neiging al een groot gevaar voor het leven.
- 8| Er zouden geen levende wezens zijn overgebleven als niet de tegenovergestelde neiging – om liever te bevestigen dan het oordeel uit te stellen, zich liever te vergissen en te verzinnen dan af te wachten, liever toe te stemmen dan te ontkennen, liever te oordelen dan rechtvaardig te zijn – buitengewoon sterk zou zijn aangekweekt.

In zin 7 en 8 herhaalt Nietzsche zijn evolutionair argument. De neiging die Nietzsche in zin 8 beschrijft doet mij denken aan een 'neiging' die eigen is aan de structuur van kunstmatig intelligente systemen, die gebouwd worden als een hiërarchisch systeem van modules, waarbij elke afzonderlijke module redeneert op één niveau van abstractie. De hoogste niveaus worden niet overspoeld door de details van de lagere niveaus en kunnen hierdoor snel knopen doorhakken. Die beslissingen kunnen soms te kort door te bocht zijn, maar dit nadeel weegt op tegen het voordeel tijd en energie te besparen. Niet alleen robots zijn modulair opgebouwd, ook onze hersenen verwerken informatie op verschillende niveaus van abstractie.¹⁷ De neiging liever te vergissen dan af te wachten die Nietzsche hier beschrijft interpreteer ik dus op het niveau van het onbewuste. Dat wij ons voort kunnen bewegen in onze leefomgeving en objecten kunnen herkennen die we bijvoorbeeld op kunnen eten, is alleen mogelijk door 'beslissingen' die gemaakt zijn in onze hersenen over de prikkels die binnenkomen en gefilterd worden tot een abstract model van onze wereld.

- 9| Het verloop van logische gedachten en conclusies in onze huidige hersenen beantwoordt aan een proces en strijd van driften, die afzonderlijk allemaal zeer onlogisch en onterecht zijn; gewoonlijk ervaren we alleen maar de uitkomst van die strijd: zo snel en zo in het verborgene spelen deze oeroude mechanismen zich tegenwoordig in ons af.

In de slotzin van aforisme 111 benadrukt Nietzsche nogmaals hoe onwetend wij in het dagelijks leven

---

¹⁵ Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 143-144.

¹⁶ René Descartes, Han van Ruler, Wim van Dooren, Guido Vanheeswijck, en Ger Groot, *De Uitgelezen Descartes* (Tielt: Lannoo, 1999), 241-242.

¹⁷ David L. Poole en Alan K. Mackworth, *Artificial Intelligence : Foundations of Computational Agents* (Second Edition) (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 22.

zijn over de herkomst van onze gedachten en de logica. Samengevat worden ten eerste begrippen gevormd door een abstractieproces, zodat die begrippen toegepast kunnen worden op verschillende individuen die op elkaar lijken. Vervolgens nemen we deze begrippen, die alleen tot het abstracte domein van de logica behoren, als concrete entiteiten en postuleren we ze in de realiteit. Dit is een gevolg van de semantiek, het idee dat de symbolen die we gebruiken verwijzen naar iets in de realiteit. Dit allemaal wordt gedreven door onze overlevingsdrang en zijn we niet bewust van. In het volgende deel zal ik bespreken hoe dit misleidende aspect van de logica een rol speelt in Nietzsches waardering van de logica.

Drie perspectieven en drie waarderingen

Na het analyseren van aforisme 111 kun je de indruk krijgen dat Nietzsche de logica een negatieve waardering toekent, door haar herkomst in het onlogische te leggen. Dat is niet per se het geval. Hij heeft het namelijk ook steeds over dat deze herkomst een natuurlijk proces is. Het is een deel van ons wezen om te denken en rationeel te zijn. Dat gedachten in feite abstracties zijn¹⁸ kunnen wij niets aan doen, zo zitten wij nu eenmaal in elkaar en dat geeft ons juist een voorsprong op andere wezens in de strijd om het leven.

Daarnaast biedt de stabiele abstracte basis van de logica zekerheid en leiding. Nietzsche zegt in aforisme 370: “de logica geeft rust, schenkt vertrouwen”.¹⁹ We hebben als mensen nou eenmaal behoefte aan vastigheid om te kunnen omgaan met de chaos aan indrukken dat leven en handelen met zich meebrengt. De redelijke mens “generaliseert al deze indrukken eerst tot minder kleurige, koelere begrippen om er het werktuig van zijn handel en wandel aan te koppelen”.²⁰ Nietzsche lijkt deze prestatie van de redelijke mens positief te waarderen als hij schrijft dat we de mens mogen “bewonderen als een geweldig bouwgenie dat erin slaagt om op beweeglijk fundamenten en als het ware op stromend water torenhoog een oneindig gecompliceerde dom van begrippen op te bouwen”.²¹

Dat de redelijke mens vertrouwen heeft in het “immense balk- en lattenwerk der begrippen”,²² dus in de logica, komt echter door de aanname dat onze begrippen zouden corresponderen met de realiteit. Nietzsche noemt de drijvende kracht achter dit bouwwerk daarom ook een drang tot waarheid: een behoefte aan zekerheid vermomd in een zogenaamde zuivere interesse naar de realiteit.²³ De “intuïtieve mens” of het “bevrijde intellect” ziet, in tegenstelling tot de redelijke mens, in dat de zekerheid die het bouwwerk uitstraalt een schijnzekerheid is, dat het onveranderlijk karakter van de logica is gefundeerd in drijfzand. Geen wonder dat de behoefte aan zekerheid vervuld kan worden in een bouwwerk waarvan de bouwstenen ontdaan zijn van alle veranderlijke details! Iets dat onveranderlijk is, is immers goed te voorspellen. De intuïtieve mens laat zich daarom leiden door intuïties. Daarmee laat deze zien het ook gedreven wordt door een wil tot waarheid. Aangezien de

---

¹⁸ Zie aforisme 179 (*Gedachten*) en 189 (*De denker*): Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 173 en 175.

¹⁹ Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 294.

²⁰ Nietzsche, Ausma en Mostert, *Waarheid En Cultuur* (Amsterdam: Boom, 2003), 115.

²¹ Nietzsche, Ausma en Mostert, *Waarheid En Cultuur* (Amsterdam: Boom, 2003), 116.

²² Nietzsche, Ausma en Mostert, *Waarheid En Cultuur* (Amsterdam: Boom, 2003), 122.

²³ Nietzsche, Ausma en Mostert, *Waarheid En Cultuur* (Amsterdam: Boom, 2003), 113.

logica dit doel mist, wordt deze negatief gewaardeerd.²⁴

In VW zien we een verdere verschuiving van perspectief. Dit keer richting een meer praktische houding waarin Nietzsche de wil tot waarheid los lijkt te laten:

[58] *Alleen als scheppenden!*

- 1 | (...) het kost me aldoor nog de grootste moeite: in te zien dat het onnoemlijk veel belangrijker is *hoe de dingen heten* dan wat ze zijn. (...)
- 2 | De reputatie, naam en schijn, de gelding, de gebruikelijke maat en gewicht van een 'ding' (...) zijn door het geloof eraan en zijn verder groeien van generatie op generatie als het ware geleidelijk aan- en ingegroeid en in zijn **lichaam** zelf veranderd: de schijn van het begin wordt uiteindelijk bijna altijd het wezen en gaat als wezen *werken!*²⁵

In de eerste zin zien we dat Nietzsche toegeeft moeite te hebben met het loslaten van het perspectief van de intuïtieve mens, die nog steeds wordt gedreven door een wil tot waarheid en het belangrijk vindt hoe de dingen op zichzelf zijn en daarom de misleidende begrippen wil vermijden. In de tweede zin laat Nietzsche ons kennismaken met het nieuwe inzicht dat hij ondertussen heeft opgedaan. Namen of begrippen, die zijn ingesleten in ons hoofd als 'waarheden', zijn meer werkelijk voor ons dan de 'dingen' op zich (die ook alleen maar gepostuleerd worden door onszelf). Natuurlijk heeft de realiteit, wat het ook is, invloed op ons leven, maar het gebouw van begrippen, dáár zijn we dagelijks mee bezig, dát is onze wereld. Begrippen hebben echt impact op ons leven en kunnen daarom als 'concrete dingen' of 'lichamen' worden beschouwd.

Waarom juist alleen deze begripsmatige werkelijkheid telt, maakt Nietzsche duidelijk in aforisme 301:

[301] *Waan van de contemplatieven*

(...) Wat in deze wereld ook maar *waarde* heeft, heeft die niet van zichzelf, van nature – want de natuur is steeds zonder waarde – nee, daar heeft men ooit een waarde aan verleend, geschonken, en die gevers en schenkers dat zijn *wij* geweest! Wij hebben de wereld *die iets voor de mens betekent* pas geschapen! (...)²⁶

Vanuit het meest uitgezoomde perspectief, vanuit de kosmos, heeft volgens Nietzsche überhaupt niets waarde. Er zijn geen objectieve doelen in het universum en is er daarom ook niets dat meehelpt of tegenwerkt deze doelen te behalen en dus positief of negatief gewaardeerd kan worden. Het enige perspectief waaruit we een waardering kunnen geven is de menselijke, dat altijd binnen de zelfgeschapen werkelijkheid is gesitueerd. Dat maakt dat Nietzsche in de derde zin van aforisme 58 zegt dat het dwaas zou zijn om te denken dat het voldoende is om illusies te ontmaskeren.

[58] *Alleen als scheppenden!*

- 3 | Wat zou dat voor dwaas zijn, die dan denkt dat het voldoende is te wijzen

---

²⁴ Nietzsche, Ausma en Mostert, *Waarheid En Cultuur* (Amsterdam: Boom, 2003), 122.

²⁵ Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 94.

²⁶ Nietzsche en van Tongeren, *De Vrolijke Wetenschap*, 211.

op deze oorsprong en deze nevelsluier van de waan, om de als wezenlijk geldende wereld, de zogenaamde *werkelijkheid*, te vernietigen!

- 4 | Alleen als scheppenden kunnen we vernietigen! – Maar laten we ook dit niet vergeten: het volstaat nieuwe namen en oordelen en waarschijnlijkheden te scheppen om op de lange duur nieuwe ‘dingen’ te scheppen.

Misschien verwijst Nietzsche in zin 3 naar zijn eigen neiging kritiek te geven op het bouwwerk der begrippen in WL. Door de zelfgeschapen werkelijkheid te ontmaskeren als een illusie, ontsnap je er niet aan. Een objectief perspectief is niet mogelijk voor ons als mens, laat staan nutteloos. Het is beter deze zelfgemaakte werkelijkheid te omarmen en te accepteren. Dit doe je door actief deel te nemen aan het scheppingsproces, door nieuwe begrippen te introduceren en daarmee zelf de werkelijkheid vorm te geven. Het derde praktische perspectief, is dus die van de scheppende mens. Hierin krijgt de logica, de werkelijkheid die daadwerkelijk werkt in de praktijk, weer een positieve waardering.

Conclusie

In het eerste deel hebben we aforisme 111 besproken. Het punt dat Nietzsche daar lijkt te maken is dat wij dankzij een natuurlijk abstractieproces, dat gemotiveerd wordt door de overlevingsdrang, tot wezens zijn gevormd met het vermogen te denken en te redeneren aan de hand van begrippen. Omdat dit een onbewust proces is, zijn we geneigd de onjuiste aanname te maken dat de symbolen die wij gebruiken verwijzen naar concrete ‘dingen’ in de realiteit. Dit punt helpt ons de onderzoeksvraag te beantwoorden: namelijk hoe, en vanuit welke perspectieven, Nietzsche de logica waardeert.

Het eerste perspectief dat aan bod kwam in de tweede deel van dit paper was die van de redelijke mens. Nietzsche bewondert de genie achter het bouwwerk van de stabiele logica, die gefundeerd is in een altijd in beweging zijnde zee van chaos. Het bouwwerk vervult de natuurlijke behoefte van de redelijke mens aan vastigheid en leiding en wordt dus positief gewaardeerd. De intuïtieve mens, daarentegen, doorziet de illusie van de logica en is voorzichtig niet in haar valkuil te stappen en het geloof in ‘dingen’ aan te nemen. De intuïtieve mens wordt ook gedreven door een wil tot waarheid en waardeert de logica daarom negatief, aangezien het juist misleid. Het laatste perspectief, dat voornamelijk naar voren komt in VW met name in aforisme 58, is de scheppende mens. Deze ziet in dat het onmogelijk is om een objectief standpunt in te nemen en dat dat ook zinloos is. Deze omarmt daarom het bouwwerk en scheidt actief mee, door nieuwe begrippen toe te voegen aan de logica, om zo mee te werken aan een nieuw begripmatig verstaan van het bestaan.

Bibliografie

Descartes René, Han van Ruler, Wim van Dooren, Guido Vanheeswijck en Ger Groot. *De Uitgelezen Descartes*. Uitgelezen Filosofen. Tielt: Lannoo, 1999.

Hales, Steven D. "Nietzsche on Logic." *Philosophy and Phenomenological Research* 56, no. 4 (1996): 819-835. doi:10.2307/2108282.

Krasotkina A, Götz A, Höhle B en Schwarzer G. "Perceptual Narrowing in Speech and Face Recognition: Evidence for Intra-Individual Cross-Domain Relations." *Frontiers in Psychology* 9 (2018): artikel 1711. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01711>.

Nietzsche, Friedrich, Tine Ausma en Pieter Mostert. *Waarheid En Cultuur*. Vierde druk, herziend. Boom Klassiek. Amsterdam: Boom, 2003.

Nietzsche, Friedrich en Paul van Tongeren. *De Vrolijke Wetenschap : ('La Gaya Scienza')*. Vertaald door Hans Driessen. Tweede druk. Amsterdam: Boom, 2020.

Pascalis, Olivier, Michelle de Haan en Charles A Nelson. "Is Face Processing Species-Specific during the First Year of Life?" *Science* 296, nr. 5571 (2002): 1321–1323.

Poole, David L. en Alan K. Mackworth. *Artificial Intelligence : Foundations of Computational Agents* (Second Edition). Cambridge: Cambridge University Press, 2017.